

BeeHive

השיח ברשתות החברתיות במזה"ת

עורכים: ד"ר הראל חורב, הדס סופר שבתאי, ג'ואל פרקר

כרך 2, גיליון 2, פברואר 2014

טורקיה: בעקבות האח הגדול?

חי איתן כהן ינרוג'ק

תפקידן הבולט של הרשתות החברתיות באירועים הסוערים בטורקיה בחודשים האחרונים, בהם אירועי גזי פארק והסכסוך בין מפלגתו של ארדואן, AKP, לבין תנועת **היזמת**, מלמדים על פגיעה מהותית ביכולתה של המדינה לפקח על המידע המועבר לאזרחיה. בבחירה בין מדיניות ליברלית כלפי חופש המידע לבין מדיניות מגבילה, נראה כי ממשלת טורקיה בחרה באפשרות האחרונה. בימים אלו היא מקשיחה את עמדתה כלפי המרחב המקוון ומחילה עליו פיקוח ומגבלות נוקשות שתוצאותיהן טרם הובררו.

כפי שראינו גם בגיליונות קודמים של Beehive,¹ הרשתות החברתיות משמשות כפלטפורמות מרכזיות למאבקי הכוח בין נאמני ארדואן לבין מתנגדיו, ומתפרסמים בהן חומרים כגון קלטות ומסמכים מסווגים שהשלטון היה רוצה שלא יפורסמו. הפעילות הזו הפכה בשנים האחרונות את הרשתות החברתיות לערוץ חיוני במיוחד לשימור חופש המידע לאור מצבה של התקשורת הממסדית שהוכיחה זה מכבר כי היא נתונה לתכתיבי הממשלה ואיננה יכולה עוד לשמש כ"כלב השמירה של הדמוקרטיה". דוגמא עדכנית לכך היא הקלטה טלפונית שהודלפה, כנראה על ידי תומכי גולן, בה נשמע ארדואן מורה לסמנכ"ל ערוץ החדשות **האברטורק** לקטוע את השידור החי של נאומו של יושב ראש המפלגה הלאומנית MHP.² חשיפות חמורות אף יותר מעידות על הטיית תוצאותיהם של סקרים על ידי עיתונאים בכירים, במטרה לרצות את ראש הממשלה.³ למרות הביקורת שהפרשיות הללו עוררו, המשיך ארדואן בדרכו ואף נקט צעדים חריפים יותר, בהם גירוש העיתונאי האזרי, מאהיר זיינאלוב, אשר הועסק בעיתון המזוהה עם תנועת **היזמת** וידוע בציצו הביקורתיים כלפי ארדואן בחשבון הטוויטר שלו.

ששש... טעינת האיסור הושלמה

ארדואן, המכיר בהשפעתן של הרשתות החברתיות על המרחב הציבורי, חותר בימים אלו להגביל ככל הניתן את הנזק שהן מסבות לו. על רק זה יש להבין את חוק האינטרנט החדש, אשר נוסח בפרלמנט הטורקי ב-6 בפברואר ואושר בשינויים קוסמטיים קלים על ידי הנשיא הטורקי, עבדוללה גול, ב-18 בפברואר. החוק, המקנה כוח חסרי תקדים לממשלה במרחב המקוון, קובע כי בתווך זמן של עשרים וארבע שעות בלבד מקבלת צו בית משפט, תוכל הממשלה להורות לראשות התקשורת (TIB) לחסום את הגלישה בכל אתר שתחפוץ. בנוסף החוק קובע כי ספקי שירותי האינטרנט בטורקיה יחויבו לאחסן את נתוני הגלישה של כל לקוחותיהם למשך שנתיים, ולספקם לגופים ממשלתיים בכפוף לאישור בית המשפט. במילים אחרות, באמצעות החוק החדש חותרת ממשלת טורקיה לשליטה מלאה במרחב המקוון. עורך חדשות החוץ בעיתון **הורייט**, אמרה קיזילקאייא, קבע כי בצעדיה האחרונים הפכה המדינה ל"אח הגדול" של אזרחיה.

על רקע הפעילות הפרלמנטרית לאישור החוק אורגנו באמצעות הרשתות החברתיות הפגנות מחאה ורבים יצאו לרחובות והתעמתו עם כוחות המשטרה.⁴ במהלך העימותים הניפו המפגינים את הסיסמא "אל תיגע באינטרנט שלי!", ומחו נגד

הפגיעה בחופש הביטוי וגילויי השחיתות המיוחסים לארדואן ולמפלגתו לאחרונה. קריקטורות שנפוצו ברשתות הציגו לדוגמה פראפרזה על מנוע החיפוש של גוגל ששמו שונה ל"טייפ", שמו הפרטי של ארדואן (בתמונה). לאחר שאושר החוק על ידי הנשיא גול, הפגינו גולשים רבים את מחאתם בכך שהפסיקו לעקוב אחר חשבון הטוויטר שלו. בתוך יום אחד בלבד צנח מספר העוקבים אחריו ב-96,500.

יש לציין כי החוק החדש איננו בבחינת תקדים בצעדי הממשלה הנוכחית לפיקוח והגבלת השימוש ברשת האינטרנט. תחת הטענה לקידום גלישה בטוחה יותר העבירה הממשלה בשנת 2011 חוק אשר קבע כי תחסם הגלישה באתרי פורנוגרפיה, זנות, פדופיליה והימורים, והגדיר מספר חבילות לשימוש הצרכנים, בהן חבילות ילדים ומשפחה המגבילות גלישה באתרים מסוימים, ובכלל זה הרשתות החברתיות פייסבוק וטוויטר. גורמי אופוזיציה שהתנגדו לחוק והובילו הפגנות בכיכר תקסים, טענו אז כי מדובר בצעד ראשון של הממשלה בתיוג ומיפוי האוכלוסייה, שכן מנויי אינטרנט שיעדיפו לרכוש חבילות שאין בהן מגבלות גלישה (למעט האתרים שהוזכרו לעיל החסומים לכל) יהיו נתונים למעקב ופיקוח צמודים יותר. זוהי, אגב, אחת הדוגמאות ליכולת של ממשלות להפיק תועלת מודיעינית מהרשתות החברתיות ולא רק "להינק" מהן.

לסיכום, פעילותו של ארדואן בשנים האחרונות מלמדת כי הוא חותר להגביל ככל הניתן את המרחב התקשורתי בכלל וזה המקוון בפרט, משום שהוא מהווה ערוץ, חופשי עדיין, לביקורת כלפיו וכלי חשוב לגיוס פוליטי והובלת מחאות נגדו ונגד ממשלתו. אישורו הסופי של החוק על ידי הנשיא עלול להפר את האיזון שהתקיים עד כה ברשתות החברתיות בין מתנגדי הממשלה לתומכיה, שכן עתה ביכולתה של הממשלה להצר את צעדי הראשונים ולחזק את האחרונים. על רקע חולשת התקשורת הממסדית, מהווה החוק מכה קשה למנגנוני האיזונים והבלמים של הדמוקרטיה הטורקית. הבחירות הקרבות לרשויות המקומיות (בסוף חודש מרץ), הנחשבות למדגם מייצג לבחירות לנשיאות (שנקבעו לחודש אוגוסט), תלמדנה האם יעניש העם הטורקי את ראש ממשלתו על צעד זה, או שמא יכתירו מחדש.

מהסתערות על בתי קולנוע ל"קרנבל המהפכה":

ביקורת חברתית ברשתות האיראניות

ד"ר רז צימט

רבות צופים הסתערו ביום חמישי, ה-30 בינואר, על עשרות בתי קולנוע ברחבי איראן, במאמץ להיכנס להקרנת סרט בחינם. זאת, במסגרת מחווה לקולנוע האיראני שאורגנה על-ידי התאחדות בתי הקולנוע לרגל יום השנה ה-35 למהפכה האסלאמית. עקב הנהירה ההמונית לאולמות ההקרנה הפכו חלק מבתי הקולנוע לזירת עימות פיזי בין הצופים הנלהבים. בכמה ערים ניפצו ההמונים את חלונות הזכוכית של

מסתערים על בתי הקולנוע

האולמות בדרכם פנימה, ובעיר משהד אף נאלצה המשטרה להתערב לנוכח הסתערות ההמון

(בתמונה). ימים ספורים לאחר מכן פתחה הממשלה במבצע חלוקת מוצרי מזון בסיסיים, בהם כמויות קטנות של אורז, ביצים, עוף, שמן, חמאה וגבינה, לאזרחים המשתכרים שכר מינימום (כ-175 דולרים) או פחות מכך. אזורי חלוקת המוצרים הפכו זירה להתקהלויות, תורי-ענק, דוחק ועימותים פיזיים בין אזרחים שנאבקו על חבילות הסיוע (בתמונה).

נאבקים על חבילות מזון

שני האירועים, שהתרחשו בסמיכות זמנים ליום

השנה למהפכה האסלאמית (11 בפברואר), עוררו שיח חברתי ביקורתי, שמצא את עיקר ביטוי ברשתות החברתיות. רבים מהגולשים הפנו את חיציהם כלפי השלטונות ותלו בהם את האחריות למשבר הכלכלי שלדבריהם מוביל להתנהגות פרועה מצד האזרחים. העיתונאית הרפורמיסטית,

סבא אזרפייכ, למשל, כתבה בדף הפייסבוק שלה כי אין זה ראוי לשים ללעג אזרחים המבקשים מעט בידור בחינם, בהסבירה כי אין ביכולתה של אם איראנית לרכוש כרטיסי קולנוע עבור ארבעת ילדיה, בעלות שוות ערך לרכישת סל משפחתי של מוצרי מזון בסיסיים כפירות ובשר.⁵

חלק מהגולשים לא הסתפקו בביקורת כלפי השלטונות וביקרו גם את התנהגות הציבור אותה ייחסו למשבר ערכי-תרבותי הפוקד, לטענתם, את החברה האיראנית. הם הביעו מורת רוח לנוכח ההתנהגות "חסרת-התרבות, מבזה ובלתי-מוסרית" שנצפתה, והדגישו כי האחריות למחדלים מוטלת על החברה האיראנית כולה. בתגובה לשני האירועים, שאף זכו לכותרות בתקשורת האיראנית, כתבו הגולשים כי מצער לראות עד כמה מוכנים אזרחים להשפיל עצמם בעבור כרטיס קולנוע או חצי כיכר לחם, במדינה המתגאה במורשת היסטורית ותרבותית מפוארת בת 2,500 שנה. ברוח זו השיבו גולשים לביקורת שמתח העיתונאי והבלוגר אומיד מעמאריאן, על היחס המשפיל מצד כוחות הביטחון כלפי האזרחים במהלך חלוקת סלי המזון. הם טענו כי גם עוני אינו יכול להצדיק את התנהגותם המחפירה של מבקשי הסיוע, והדגישו כי רבים מהם כלל אינם נזקקים לחבילות המזון ונוהגים בחוסר תרבות פשוט מפני שלכך הם מורגלים.⁶ בו בזמן ראו חלק מהגולשים בהסתערות ההמונית על בתי הקולנוע ביטוי נוסף להשתלטות תרבות הצריכה המערבית על חיי האזרחים באיראן. בין היתר, הם העירו כי המקרה מזכיר תופעות מוכרות מהמערב, כדוגמת חגיגת הקניות של "יום שישי השחור" (Black Friday) בארצות-הברית, הפותחת את עונת המכירות לקראת חג המולד.

אין זו הפעם הראשונה שבה משמשות הרשתות החברתיות במה לביקורת חריפה ביחס לתהליכים המתחוללים בחברה האיראנית. באפריל 2013 הושמעה ברשתות ביקורת נוקבת על רקע הניסיון המתוקשר של חברת מוצרי החלב האיראנית, "צ'ופאן", לשבור שיא גינס בייצור הגלידה הגדולה בעולם. אירוע השקת הגלידה, שהתקיים באתר סקי בצפון-טהראן בהשתתפות עשרות אלפי צופים, הסתיים באקורד צורם ובמהומות לנוכח סירוב המארגנים לחלק לצופים את הגלידה מהגביע הענק (בנימוק שזו תחולק בין מוסדות צדקה). בלוגר איראני גולה ציין בלעג כי אלפי האזרחים שפקדו את האירוע לא קראו לשחרור אסירים פוליטיים, לא נאבקו למען שוויון זכויות בין נשים וגברים וגם לא למען חופש הביטוי והעיתונות – כל רצונם היה לאכול גלידה. כאשר רואים התנהגות זו, העיר, אין להתפלא מכך שהשלטונות ממשיכים לייקר את מחירי המוצרים ואילו הציבור ממשיך לרכוש אותם.⁷

השיח הציבורי בדבר המשבר הערכי בחברה האיראנית נקשר גם לאירועי יום השנה למהפכה האסלאמית. חלק מהגולשים הצביעו על חוט מקשר בין הפריצה לבתי הקולנוע, העימותים במהלך חלוקת סלי המזון ותהלוכות יום השנה למהפכה. אלו האחרונות הפכו, לדבריהם, מאירוע בעל צביון פוליטי ומהפכני לקרנבל צבעוני נטול משמעות. ברשומה שפרסם אחד הגולשים בדף הפייסבוק נכתב כי רק מעטים מהמשתתפים בתהלוכות הגיעו במטרה לבטא עמדות פוליטיות. מרבית האזרחים ראו בהן הזדמנות לבילוי משפחתי ביום החופשה הלאומי, בירידים שהוקמו לצורך כך לאורך הרחובות המרכזיים.⁸

האירועים לעיל הם חלק מתופעה של התחזקות הביקורת בשנים האחרונות כלפי חולשות החברה האיראנית; חולשות המתבטאות לדעת המבקרים באימוץ דפוסי התנהגות מערביים, היעדר סולידריות חברתית ונטייה לאינדיבידואליזם ובורחנות (אסקפיזם). חלק מהמבקרים – בעיקר צעירים ממעמד הביניים העירוני – תולים את החולשות בהשפעתה הגוברת של תרבות המערב, בעוד שאחרים רואים בהן תוצר ישיר של המשבר הכלכלי המחרף והמצוקות החברתיות. ניתן להניח, כי על אף מאמצי הממסד הדתי השמרני לבלום את השפעת התרבות המערבית, ימשיכו המשברים התרבותיים המתחוללים בחברה האיראנית להעמיק, וכי הרשתות החברתיות תשמשנה גם בעתיד במה מרכזית לניהול שיח ביקורתי ונוקב סביב שינויים אלו.

¹ ראו: חי איתן כהן ינרוגיק, "חזרת הדת לרשת: פתחוללה גולן נגד ארדואן, "ביהייב", כרך 1, גיליון 4 (דצמבר, 2013).

² "Alo Fatih 3 Tayyip Erdoğan Devlet Bahçeli'nin Basın Toplantısını Kestiriyor"

<http://www.youtube.com/watch?v=Dyvl8oR-sf4> [Accessed in: February 18, 2014]

³ "Fatih Altaylı Ses Kaydı – Habertürk – Seçim Anketi Manipülasyonu"

http://www.youtube.com/watch?v=hkMx_kcsKhl [Accessed in: February 18, 2014]

⁴ #internetimedokunma

#internetkapanırsa

#tyypinternetiSansürlüyor

#TelekulakCumhuriyeti

#SansüreYolsuzluğaKarşı19daTAKSiME

⁵ <https://www.facebook.com/saba.azarpeik/posts/10201612547855775> .

⁶ <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=10102834339018693&set=a.10100203820324243.2750939.1234515&type=1> .

⁷ <http://saeidpersian.blogspot.dk/2013/04/blog-post.html/> .

⁸ <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=782266125121655&set=a.223510104330596.73196.10000148248338&type=1> .